

1

CHRISTIAN WITSCHEL

Römische Außenpolitik

Kaiser Trajan, die Dakerkriege
und die Donauprovinzen

Politica externă romană

Împăratul Traian, războaiele dacice
și provinciile dunărene

Roman Foreign Policy

Emperor Trajan, the Dacian Wars
and the Danube Provinces

Im Zentrum dieses Bandes steht ein imposantes Monument, das der römische Kaiser Trajan (reg. 98–117 n. Chr.) zur Erinnerung an seine Siege über das Volk der Daker errichten ließ: das Tropaeum Traiani bei Adamklissi [4]. Es befindet sich südlich der Donau, in der Landschaft Dobrukscha ganz im Südosten des heutigen Rumänien. Angesichts des Standortes des Tropaeum stellt sich unmittelbar eine Frage: Warum wurde dieses nicht im Kernland des von Trajan eroberten Dakerreiches, also nördlich der Donau, erbaut, sondern weit entfernt davon in der römischen Provinz *Moesia Inferior*? Um hierauf eine Antwort zu finden, muss etwas weiter ausgeholt werden.

Rom und die Daker: Konfrontationen im 1. Jh. n. Chr.

Als sich das *Imperium Romanum* in der Regierungszeit des ersten Princeps Augustus bis zur Donau auszudehnen begann, wurde es auch mit den Bevölkerungsgruppen konfrontiert, die jenseits des großen Stromes siedelten. Im Gebiet des heutigen Rumänien waren dies neben den ursprünglich aus dem Steppenraum zugezogenen Sarmaten (Jazygen und Roxolanen) sowie Germanen (so den Bastarnern) insbesondere Menschen thrakischen Ursprungs, die von den Römern als *Daci* bezeichnet wurden. Ihre Siedlungsschwerpunkte lagen im Bereich der (westlichen) Wallachei und in Transsylvanien (Siebenbürgen). Dort hatte sich seit dem 1. Jh. v. Chr. eine relativ hochstehende Kultur

DE

În centrul acestui volum se află un monument impunător, înălțat de împăratul roman Traian (domnie: 98–117 d. Hr.) pentru a comemora victoriile sale asupra poporului dacilor: Tropaeum Traiani, de la Adamclisi [4]. Acesta este situat la sud de Dunăre, în peisajul Dobrogei, în sud-estul României de astăzi. Având în vedere locația monumentului, survine nemijlocit întrebarea: de ce nu a fost edificat în interiorul Regatului Dac, cucerit de Traian, anume la nord de Dunăre, ci la mare distanță, în provincia romană *Moesia Inferior*? Pentru a găsi un răspuns la această întrebare, va fi nevoie să mergem ceva mai departe.

Roma și dacii: Confruntări în secolul I d. Hr.

Pe măsură ce *Imperium Romanum* a început să se extindă până la Dunăre în timpul domniei primului Princeps Augustus, a fost confruntat pentru prima oară cu popoarele care trăiau dincolo de marele fluviu. Pe teritoriul actual al României, acestea au fost, pe lângă sarmații (iazigii și roxolanii) veniți din zona stepelor și triburile germanice (de exemplu bastarnii), îndeosebi oameni de origine tracă, denumiți »daci« de către romani. Principalele așezări erau situate în vestul Munteniei și în Transilvania. Acolo evoluase, încă din secolul I î. Hr., o cultură relativ înaintată, în care, alături de influențele grecești, se pot distinge și contacte cu *Imperium Romanum* [6, p. 6–20; 10].

RO

Apariția mai multor centre, unele puternic fortificate,

At the centre of this volume stands an imposing monument built by the Roman emperor Trajan (r. 98–117 CE) to commemorate his victories over the Dacian people: The Tropaeum Traiani at Adamclisi [4]. It is located south of the Danube, in the Dobruja landscape in southeast Romania. Given the location of the Tropaeum, one question immediately arises: Why was it not built in the heartland of the Dacian Empire conquered by Trajan, i. e. north of the Danube, but far away from it in the Roman province of *Moesia Inferior*? In order to answer this question, the bigger picture needs to be examined.

Rome and the Dacians: Confrontations in the 1st Century CE

When the *Imperium Romanum* began to expand as far as the Danube under the first princeps Augustus, it was also confronted with the populations that settled on the other side of this great river. This term encompassed, among others, the Sarmatians (who originated from the steppes and included both the Iazyges and Roxolani); Germanic tribes, the Bastarnae; and especially the peoples originating in Thrace, called *Daci* by the Romans. Their main settlements were in the area of (western) Wallachia and in Transylvania. Since the 1st century BCE, a relatively high culture had developed there, in which both Greek influences and contact with the Roman Empire can be identified [6, p. 6–20; 10]. These regions seemed to begin developing a

EN

network of decentralised, Dacian »principalities« as evidenced by the emergence

herausgebildet, in der neben griechischen Einflüssen auch Kontakte mit dem *Imperium Romanum* auszumachen sind [6, p. 6–20; 10]. Die Entstehung mehrerer, teilweise stark befestigter Zentren in Höhenlagen sowie Hinweise in den literarischen Quellen deuten darauf hin, dass es eine Reihe dakischer ›Fürstentümer‹ gab, die zunächst nicht unter einer zentralisierten Führung standen.

Einzelne dakische, aber auch sarmatische Verbände kamen immer wieder einmal in Konflikt mit dem Römischen Reich. So rühmte sich Augustus in seinem ›Tatenbericht‹ (*Res gestae divi Augusti*), über die Donau vorge-drungene Daker zurückgeschlagen, jenseits des Flusses verfolgt und unter die Oberhoheit Roms gezwungen zu haben (RGDA 30). Zu größeren Übergriffen kam es dann nach dem Tod Neros, als das Römische Reich zeitweise durch Bürgerkriege geschwächt war. Letztlich konnten auch diese Invasoren bezwungen werden, und es wurden Verträge mit den nördlich der Donau siedelnden Gruppen abgeschlossen (Tac. hist. 3, 46; Iord. Get. 76). Diese Vereinbarungen wurden von den Dakern erst in der Regierungszeit des Kaisers Domitian (reg. 81–96 n. Chr.) gebrochen, da man offenbar dessen Härte fürchtete. Hieraus entwickelte sich ab dem Jahr 85 n. Chr. eine langwierige Ausein-der-setzung, in deren Verlauf die Daker den römischen Truppen mehrere schwere Niederlagen beibringen konnten [32]. In diesem Kontext trat erstmals Decebalus in Erscheinung, der in einem der dakischen ›Fürstentümer‹ im südwestlichen Siebenbürgen an die Herrschaft

DE

la altitudini înalte, precum și referințe din sursele literare, indică existența unei serii de ›principate‹ dacice, care inițial nu se aflau sub o conducere centralizată.

Unele grupări dacice, dar și sarmatice au intrat în mod repetat în conflict cu Imperiul Roman. Astfel, Augustus s-a lăudat în ›raportul faptelor proprii‹ (*Res gestae divi Augusti*) că a respins atacul dacilor care au traversat Dunărea, și apoi i-a urmărit până pe malul opus și i-a supus suveranității Romei (RGDA 30). Atacuri majore au avut loc după moartea lui Nero, când Imperiul Roman a fost slăbit temporar datorită războaielor civile. În cele din urmă, și acești invadatori au fost învinși și au fost încheiate tratate cu grupurile de la nord de Dunăre (Tac. Hist. 3, 46; Iord. Get. 76). Aceste acorduri au fost încălcate de către daci, abia în timpul domniei împăratului Domitian (domnie: 81–96 d. Hr.), deoarece aceștia probabil s-au temut de intransigența acestuia. Începând cu anul 85 d. Hr., din această situație s-a dezvoltat un conflict de lungă durată, în cursul căruia dacii au reușit să provoace o serie de înfrângeri grave trupelor romane [32]. În acest context, a intrat în scenă pentru prima dată Decebal, care a ajuns la putere într-unul dintre ›principatele‹ dacice din sud-vestul Transilvaniei, devenind apoi principalul adversar al romanilor. În 88 d. Hr., aceștia din urmă au reperat o victorie semnificativă asupra dacilor, însă pe măsură ce situația s-a agravat pe alte fronturi, Domitian a fost dispus să încheie pace cu Decebal în anul următor. Pentru Decebal, termenii tratatului

RO

of elevated, often fortified settlements and mentions of this advancement in primary sources of the time.

Time and again, individual Dacian and Sarmatian associations came into conflict with the Roman Empire. Augustus therefore boasts in his ›Deeds of the Divine Augustus‹ (*Res gestae divi Augusti*) that he had beat back the Dacians who had crossed the Danube, pursued them across the river, and forced them under the sovereignty of Rome (RGDA 30). More significant attacks occurred after the death of Nero, when the Roman Empire was temporarily weakened by civil wars. In the end, these invaders were also defeated, and treaties were closed with the groups settling north of the Danube (Tac. hist. 3, 46; Iord. Get. 76). These agreements weren't broken by the Dacians until the reign of emperor Domitian (r. 81–96 CE), as they seemed to fear his ruthlessness. This led to a protracted conflict starting in 85 CE, during which the Dacians were able to inflict several serious defeats on the Roman troops [32]. Decebalus first appeared in this context, when he came to power in one of the Dacian ›principalities‹ in southwestern Transylvania and became the Romans' main competition. In 88 CE the latter succeeded in a significant victory over the Dacians. The situation on other fronts, however, had deteriorated to an extent that Domitian was ready to make peace with Decebalus the following year. The terms of the treaty were not unfavourable for Decebalus and he largely adhered to them at first. He was also able

EN

kam und daraufhin zum Hauptkonkurrenten der Römer wurde. 88 n. Chr. gelang Letzteren zwar ein bedeutender Sieg über die Daker, aber da sich die Situation an anderen Fronten verschlechterte, war Domitian im folgenden Jahr bereit, Frieden mit Decebalus zu schließen. Die Vertragsbedingungen waren für Decebalus nicht ungünstig, und er hat sich hieran zunächst weitgehend gehalten. Er konnte zudem seinen Einfluss in Siebenbürgen zunehmend ausdehnen und so in diesem Raum zum dakischen Gesamtherrscher aufsteigen. Sichtbar wurde dies nicht zuletzt an dem starken Ausbau seiner Herrschaftszentren (*basileia*) in den Orăștie-Bergen, wo Befestigungs- und Terrassenanlagen in einer spezifischen Mauertechnik sowie größere Heiligtümer entstanden. Irgendwo hier muss auch die Residenz des Decebalus gelegen haben, die offenbar *Sarmizegetusa* hieß (Ptol. 3, 8, 4). Man hat diese mit der besonders opulent ausgestatteten Anlage von Grădiștea Muncelului identifiziert und sie daher als ›*Sarmizegetusa Regia*‹ benannt; sicher ist das allerdings nicht. Auf der römischen Seite ist in der domitianischen Epoche eine deutliche Verlagerung des militärischen Schwerpunktes von Britannien und Germanien in den Donauraum zu beobachten. Das manifestierte sich in der Verlegung mehrerer zusätzlicher Legionen in diesen Raum, aber auch in der Zweiteilung der nun immer wichtiger werdenden Provinz *Moesia* an der unteren Donau. An dieser Konstellation

konnte wenige Jahre später Trajan anknüpfen.

DE

nu erau defavorabili și inițial i-a respectat în mare măsură. El, de asemenea, a reușit să-și extindă din ce în ce mai mult influența în Transilvania, devenind astfel stăpânitorul dac al întregului teritoriu. Acest fapt s-a manifestat, nu în ultimul rând, prin fortificarea intensivă a centrelor sale de putere (*basileia*) din Munții Orăștiei, unde folosind o tehnică specifică de zidire, au fost construite fortificații și terase, precum și sanctuare mai mari. În această zonă trebuie să fi fost amplasată și reședința lui Decebal, care se pare că era numită *Sarmizegetusa* (Ptol. 3, 8, 4). Aceasta a fost identificată cu complexul deosebit de opulent, de la Grădiștea Muncelului și denumită din acest motiv ›*Sarmizegetusa Regia*‹, această identificare însă nu este sigură. Pentru romani, în epoca lui Domitian, se poate observa o deplasare clară a interesului militar din Britannia și Germania către spațiul Dunării. Acest lucru s-a manifestat prin relocarea mai multor legiuni în această zonă, dar și prin împărțirea în două zone a provinciei tot mai importante, *Moesia*, aflată în zona inferioară a Dunării. Câțiva ani mai târziu, Traian a profitat de această situație.

Traian și războaiele ›sale‹ dacice

Senatorul Marcus Ulpius Traianus, originar din sudul Hispaniei, a fost adoptat în 97 d. Hr. după o carieră ce nu fusese strălucitoare până atunci, de către Nerva care a domnit doar o peri-

oadă scurtă, în mijlocul unei crize politice interne severe. După moartea lui

RO

to increasingly extend his influence in Transylvania, thus rising to become the primary Dacian ruler in this region. This became visible in the strong expansion of his centres of power (*basileia*) in the Orăștie Mountains, as shown by the hallmarks of larger sanctuaries, fortifications, and terraces, which were built using a specific wall construction technique. Decebalus' residence, which was apparently called *Sarmizegetusa*, must have been somewhere in this region (Ptol. 3, 8, 4). This residence has been named ›*Sarmizegetusa Regia*‹ by researchers as its probable location has been identified within the particularly opulent complex of Grădiștea Muncelului. During this same time, there was a clear shift in Roman military focus from Britain and Germania to the Danube region. This manifested itself both in the transfer of several additional legions to this area and in the division of the now increasingly important province of *Moesia* in the lower Danube Basin. A few years later Trajan was able to tie in with this military constellation.

Trajan and ›his‹ Dacian Wars

In 97 CE, Nerva, a politician of mediocre career, who was only emperor for a short time amid serious domestic political crises, adopted the senator Marcus Ulpius Traianus from southern Hispania. After Nerva's death in January 98 CE, Trajan rose to become emperor of Rome [1; 13; 25; 33]. Soon thereafter,

he started a war with Decebalus' Dacian empire. It ended 106 CE with the dead

EN

Trajan und ›seine‹ Dakerkriege

Der aus dem südlichen Hispanien stammende Senator Marcus Ulpius Traianus wurde nach einer bis dahin wenig brillanten Karriere im Jahr 97 n. Chr. von dem nur kurzzeitig regierenden Nerva inmitten einer schweren innenpolitischen Krise adoptiert und stieg nach dem Tod Nervas im Januar 98 n. Chr. zum Kaiser auf [1; 13; 25; 33]. Bald darauf begann er einen Krieg mit dem Dakerreich des Decebalus, der im Jahr 106 n. Chr. mit dessen Tod und der Einrichtung einer römischen Provinz *Dacia* endete [29; 31; 37].

Trotz der Bedeutung der Feldzüge sind diese im Detail eher schlecht bekannt. Das liegt an einer unbefriedigenden Quellenlage: Obwohl mehrere Zeitgenossen hierüber ausführlich berichtet haben, darunter nicht zuletzt Trajan selbst, der eine Art Feldzugsbericht (die ›*Dacica*‹) verfasste, ist davon fast nichts erhalten geblieben. Die einzige zusammenhängende Darstellung, auf die wir zurückgreifen können, stammt von dem Geschichtsschreiber Cassius Dio (frühes 3. Jh. n. Chr.); allerdings ist auch sie nicht im Original überliefert, sondern nur in stark verkürzten Auszügen, die im byzantinischen Mittelalter angefertigt wurden. Hinzu kommen die Reliefdarstellungen auf der im Jahr 113 n. Chr. eingeweihten Trajanssäule in Rom (s. u.) [9; 12]. Einige Forscher haben angenommen, an der Säule sei so etwas wie ein detaillierter ›Bildkommentar‹ zu den ›*Dacica*‹ Trajans verwirklicht worden. Hierbei ist jedoch Vorsicht geboten:

DE

Nerva, în ianuarie 98 d. Hr., Marcus Ulpius Traianus a fost numit împărat [1; 13; 25; 33]. La scurt timp după aceea, el a început un război cu Regatul Dac al lui Decebal, care s-a încheiat în anul 106 d. Hr. odată cu moartea lui Decebal și înființarea unei provincii romane, *Dacia* [29; 31; 37].

În ciuda importanței campaniilor, ele nu sunt bine cunoscute în detaliu. Acest lucru se datorează situației nesatisfăcătoare a surselor scrise: Deși mai mulți contemporani au consemnat evenimentele în detaliu, printre care, nu în ultimul rând, Traian însuși, care a scris un fel de raport de campanie (›*Dacica*‹ – ›Despre Războiul Dacic‹), aproape nimic nu a supraviețuit. Singura relatare coerentă, la care putem recurge, provine de la istoricul Cassius Dio (începutul secolului al III-lea d. Hr.); deși nici ea nu este disponibilă în original, ci doar în fragmente foarte reduse, care au fost produse în Evul Mediu bizantin. La acestea se adaugă basoreliefurile de pe Columnei lui Traian din Roma, inaugurată în 113 d. Hr. (vezi mai jos) [9; 12]. Unii cercetători au presupus că pe suprafața coloanei a fost realizat un comentariu în imagini al lucrării ›*Dacica*‹ a lui Traian. Totuși, se impune prudență în această situație: Deși se poate recunoaște clar o secvență cronologică formată din scene inspirate din realitate, acestea au fost supuse, în ciuda bogăției vizuale, unei selecții atente și au reprezentat mai degrabă virtuți ideale ale împăratului și ale armatei romane [7; 26]. Prin urmare, nu este clar în ce măsură se pot reconstrui detaliile războiului cu suficientă certitudine pe baza monumentului.

RO

of Decebalus and the establishment of a Roman province, *Dacia* [29; 31; 37].

Despite the importance of the campaigns, an unsatisfactory amount of surviving sources leaves their details rather poorly known. Although several contemporaries reported on this in detail, most importantly Trajan himself, who wrote a kind of campaign report (the ›*Dacica*‹), little has survived the passage of time. The only coherent account that we can refer to is that of the historian Cassius Dio (early 3rd century CE); where, instead of the original, only highly abbreviated excerpts, drawn up in the Byzantine Middle Ages have been preserved. Additionally, the relief sequence on Trajan's Column in Rome (consecrated in 113 CE, see below) allows further insight [9; 12]. Some researchers have assumed that the column depicts something like a detailed ›pictorial commentary‹ on Trajan's ›*Dacica*‹; however, caution is strongly advised. Although there is an unmistakable chronological sequence of individual scenes based on reality, these scenes were subject to a harsh selection process, which despite their numbers were chosen primarily to represent the idealistic virtues of the emperor and the Roman army [7; 26]. It is therefore unclear to what extent details of the Dacian Wars can be extrapolated with sufficient accuracy.

After careful preparation and a mass raising of troops, Trajan himself travelled to the Danube in the spring of 101 CE and, after crossing the river, opened the attack on the Dacian Empire. He advanced with his main

EN

»Den schwersten Krieg hatten die Römer zu dieser Zeit mit den Dakern zu führen, die damals unter dem König Decebalus standen. Dieser Herrscher wusste ausgezeichnet Bescheid im Kriegswesen. [...] Infolgedessen stand er lange Zeit als ebenbürtiger Feind den Römern gegenüber«

(Cassius Dio 68, 6)

»Cel mai însemnat război de atunci al romanilor a fost cel împotriva dacilor, asupra cărora în vremea aceea domnea Decebal. El era foarte priceput la planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor. [...] Din această pricină, multă vreme a fost un dușman de temut pentru romani«

(Cassius Dio 68, 6)

»The most difficult war the Romans had to fight at that time was with the Dacians, who were then ruled by king Decebalus. This ruler had an excellent knowledge of warfare. [...] As a result, he was a worthy opponent of the Romans for a long time«

(Cassius Dio 68, 6)

Obwohl unverkennbar eine an der Realität orientierte, chronologische Abfolge einzelner Szenen vorliegt, waren diese trotz ihres Bilderreichtums doch einer starken Selektion unterworfen und repräsentierten eher idealtypische Tugenden des Kaisers und des römischen Heeres [7; 26]. Es ist daher unklar, inwieweit sich hieraus Einzelheiten des Kriegsgeschehens mit hinreichender Sicherheit rekonstruieren lassen.

Nach sorgfältiger Vorbereitung und der Zusammenziehung einer großen Heeresgruppe reiste Trajan im Frühjahr 101 n. Chr. selbst an die Donau und eröffnete nach Überschreitung des Stromes den Angriff auf das Dakerreich. Er rückte mit seiner Hauptstreitmacht von Westen her gegen das Zentrum des Decebalus im südlichen Siebenbürgen vor. Dieser stellte sich erst bei einem der wichtigsten Übergänge durch die Karpaten, dem Eisernen Tor-Pass (dem antiken *Tapae*), zum Kampf. Obwohl diese Schlacht für die Römer günstig verlief, ist nicht sicher, ob ihnen bereits jetzt ein Durchbruch gelungen ist, zumal sie zunächst durch die Verlagerung des Geschehens auf einen anderen, weiter entfernten Kriegsschauplatz abgelenkt wurden (s. u.). Im folgenden Jahr konnte Trajan dann in das dakische Kernland vordringen und durch die systematische Erstürmung von Bergfestungen sowie flankierende Angriffe den Dakerkönig in so arge Bedrängnis bringen, dass dieser schließlich einem Frieden zu für ihn deutlich verschlechterten Bedingungen zustimmen musste. Hierzu zählte der Verbleib einer größeren Anzahl römischer Truppen in Dakien, welche den

DE

După o pregătire temeinică și concentrarea unei forțe considerabile, Traian însuși a călătorit la Dunăre în primăvara anului 101 d. Hr. și, după traversarea fluviului, a pornit atacul asupra Regatului Dac. El a înaintat dinspre vest cu forța armată principală, spre centrul regatului lui Decebal, în sudul Transilvaniei. Decebal s-a angajat în luptă abia la una dintre cele mai importante trecători prin Carpați, strămoșia Poarta de Fier a Transilvaniei (denumirea antică fiind aceea de *Tapae*). Deși această bătălie a decurs în mod favorabil pentru romani, nu este sigur dacă au reușit deja o străpungere, îndeosebi pentru că inițial au fost distrași de mutarea acțiunii pe un alt teatru de război mai îndepărtat (vezi mai jos). În anul următor, Traian a reușit să pătrundă în interiorul Regatului Dac și, prin asediul sistematic al cetăților de munte și lansând atacuri flancante, l-a adus pe regele dac într-o situație atât de dificilă, încât în cele din urmă acesta a fost nevoit să accepte pacea în condiții care erau semnificativ mai dezavantajoase pentru el. Acestea au prevăzut staționarea unui număr mare de trupe romane în Dacia, care urmau să asigure controlul asupra lui Decebal, confirmat de Traian drept rege clientelar al Romei. Înainte de sfârșitul anului 102 d. Hr., Traian s-a întors la Roma, unde a i-a fost decernat titlul onorific *Dacicus* și a celebrat triumful asupra dacilor. În perioada următoare, Decebal, se pare că, nu a fost mulțumit cu rolul care i-a fost atribuit. Oricum, el a fost acuzat de romani că a urmărit o reînarmare (Cass. Dio 68, 10, 3). Se pare că Traian a fost

RO

force from the west towards the centre of Decebalus' empire in southern Transylvania. Decebalus only joined the fight at one of the most important crossings through the Carpathians, the Iron Gate Pass (the ancient *Tapae*). Although this battle went well for the Romans, it is not certain whether they had already succeeded in making a breakthrough, especially since they were initially distracted by the conflict theatre being moved to a more distant front (see below). In the following year, Trajan was able to penetrate the Dacian heartland by systematically storming mountain fortresses and launching flanking attacks. This offensive brought the Dacian king into such dire straits that he was compelled to agree to peace on far less favourable terms. The terms included a large occupation force of Roman troops in Dacia, who with Decebalus as the Trajan confirmed client king were meant to control the Dacian province. Before the end of 102 CE, Trajan returned to Rome, where he accepted the title of *Dacicus* and celebrated a triumph over the Dacians.

In the period that followed, Decebalus apparently did not want to settle for the role he had been given. Whether or not this rings true, the Romans accused him of rearmament (Cass. Dio 68, 10, 3). Trajan appears to have been somewhat surprised by this, as he did not set off for his Second Dacian War until the middle of 105 CE. Decebalus now found himself in an unfavourable starting position, additionally weakened by secession upheavals. He therefore attempted

EN

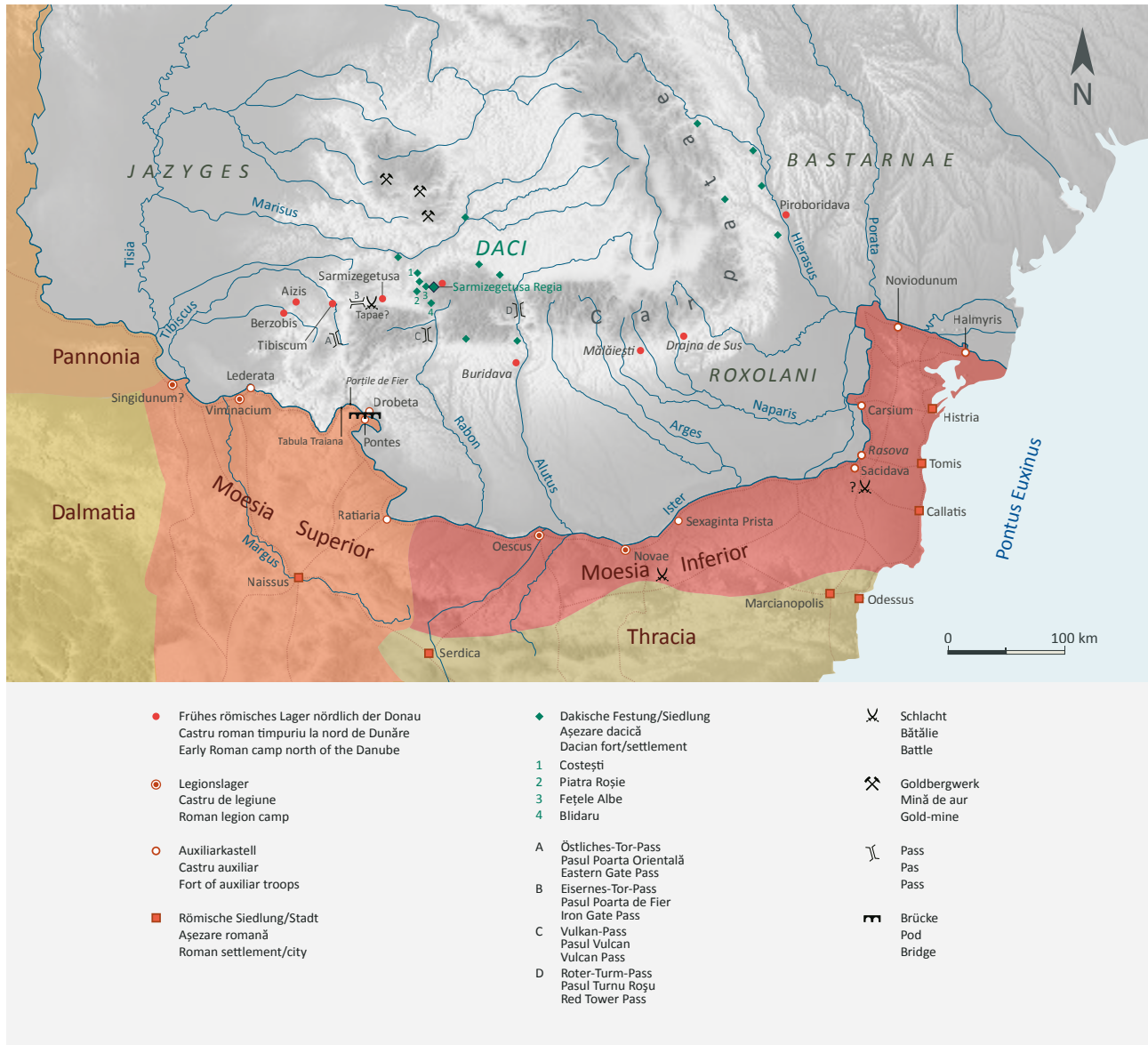

Abb. 1: Dakien und die Nachbarregionen in der Phase der Dakerkriege (102–106 n. Chr.) (Grafik: Jürgen Süß; wissenschaftliche Betreuung: Christian Witschel).

Fig. 1: Dacia și regiunile învecinate în timpul războaielor dacice (102–106 d. Hr.) (grafic: Jürgen Süß; sprijin științific: Christian Witschel).

Fig. 1: Dacia and its neighbouring regions during the Dacian Wars (102–106 CE) (graphics: Jürgen Süß; scientific support: Christian Witschel).

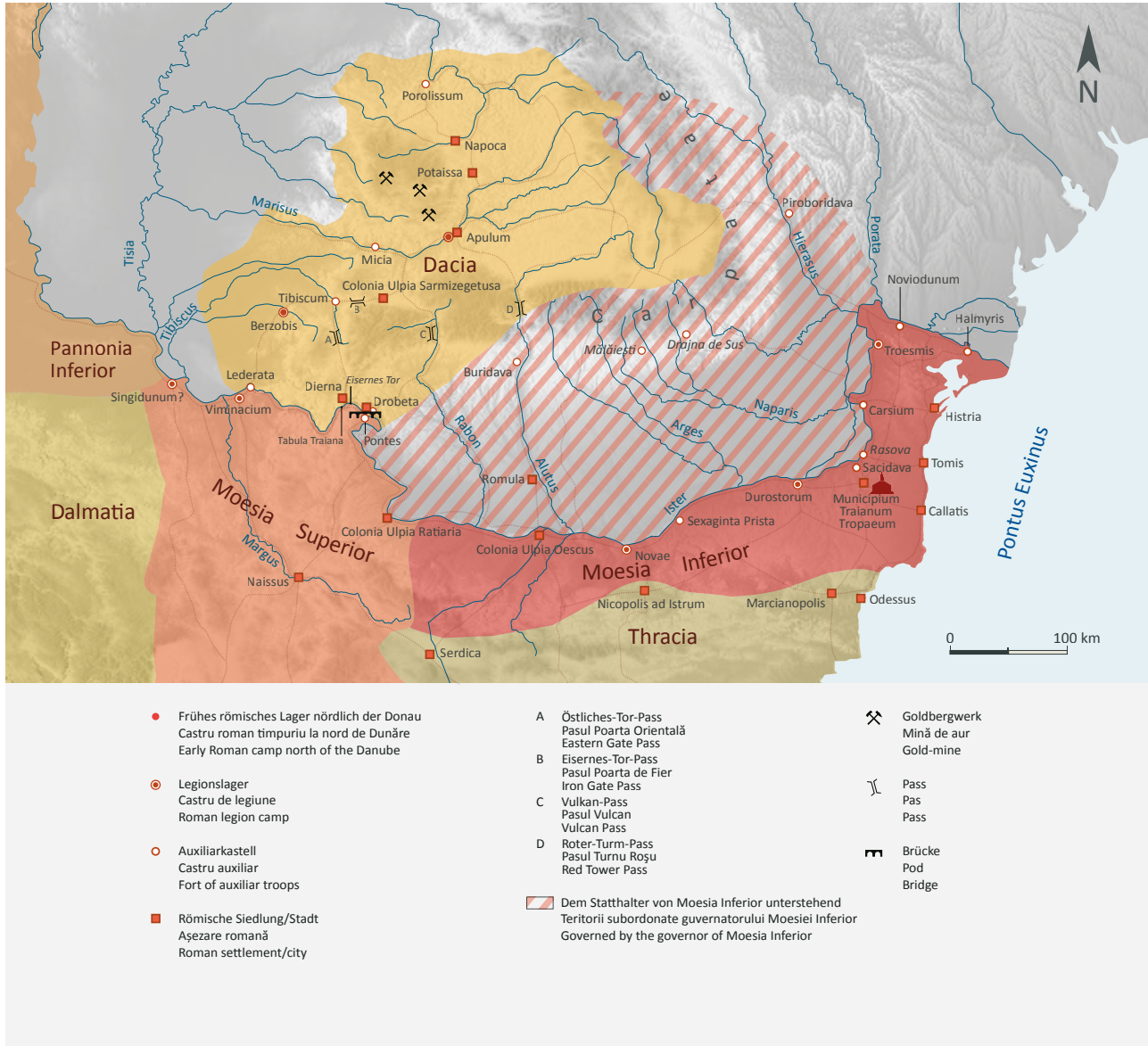

Abb. 2: Dakien und die Nachbarregionen nach den Dakerkriegen (106–118 n. Chr.) (Grafik: Jürgen Süß; wissenschaftliche Betreuung: Christian Witschel).

Fig. 2: Dacia și regiunile învecinate după războaiele dacice (106–118 d. Hr.) (grafic: Jürgen Süß; sprijin științific: Christian Witschel).

Fig. 2: Dacia and its neighbouring regions after the Dacian Wars (106–118 CE) (graphics: Jürgen Süß; scientific support: Christian Witschel).

von Trajan als Klientelkönig bestätigten Decebalus kontrollieren sollten. Noch vor dem Ende des Jahres 102 n. Chr. kehrte Trajan nach Rom zurück, wo er den Siegestitel *Dacicus* annahm und einen Triumph über die Daker feierte.

In der Folgezeit hat sich Decebalus offenbar nicht mit der ihm zugedachten Rolle zufriedengeben wollen. Jedenfalls wurde ihm von römischer Seite vorgeworfen, eine erneute Aufrüstung betrieben zu haben (Cass. Dio 68, 10, 3). Trajan scheint hiervon teilweise überrascht worden zu sein, denn er brach erst Mitte des Jahres 105 n. Chr. zu seinem Zweiten Dakerkrieg auf. Decebalus befand sich nunmehr in einer ungünstigen Ausgangslage; zudem wurde er durch Abfallbewegungen geschwächt. Er versuchte daher eine Guerilla-Taktik: Nachdem ein Mordkomplott gegen Trajan gescheitert war, gelang es ihm, den römischen Oberkommandierenden Pompeius Longinus gefangen zu nehmen. Er wollte diesen als Druckmittel einsetzen, doch Longinus beging Selbstmord. Im Frühjahr 106 n. Chr. eröffnete Trajan dann den Großangriff auf das dakische Kernland. Decebalus hatte dem wenig entgegenzusetzen. Bereits im Sommer fiel *Sarmizegetusa*, und am 11. August zeichnete der Kaiser besonders verdiente Auxiliarsoldaten mit dem römischen Bürgerrecht aus (CIL XVI 160). Decebalus war zunächst entkommen, konnte aber im Frühjahr 107 n. Chr. aufgespürt werden. Im letzten Moment entzog er sich der Gefangennahme durch Selbstmord (Cass. Dio 68,

14, 3). Sein abgeschlagenes Haupt wurde von Trajan den Truppen präsentiert

DE

parțial surprins de acest lucru, deoarece nu a pornit de abia la mijlocul anului 105 d. Hr. cel de-al doilea război împotriva dacilor. Decebal se afla acum într-o poziție defavorabilă, fiind slăbit în plus și de mișcările de răsturnare a sa. Prin urmare, a încercat o tactică de gherilă: după ce complotul pentru asasinarea lui Traian a eșuat, a reușit să-l captureze pe comandantul trupelor romane, Pompeius Longinus. El a vrut să-l folosească ca presiune, însă Longinus s-a sinucis. În primăvara anului 106 d. Hr., Traian a lansat apoi atacul major asupra centrului teritoriului dac. Decebal nu a reușit să se opună atacului. *Sarmizegetusa* a căzut în urma asediului deja la începutul verii, iar pe 11 august, împăratul a acordat cetățenia romană soldaților auxiliari care s-au remarcat (CIL XVI 160). Decebal, care inițial a reușit să scape, a fost reperat la începutul toamnei. În ultimul moment, el a ales să se sinucidă pentru a evita capturarea (Cass. Dio 68, 14, 3). Capul regelui dac a fost prezentat de Traian trupelor romane și apoi trimis la Roma, unde a fost expus public. În primăvara anului 107 d. Hr., împăratul însuși s-a întors la Roma unde a organizat jocuri opulente pentru a serba victoria.

Există o serie de controverse în cercetare cu privire la războaiele dacice. Probabil cea mai importantă, este cea legată de motivele conflictului cu dacii, în special în cazul primului război [9, p. 277–282; 27]. Motivul proclamat oficial a fost faptul că Decebal s-a dovedit a nu fi de încredere și datorită puterii sale militare în creștere, reprezenta o amenințare pentru provinciile

RO

a guerrilla tactic: after an assassination attempt against Trajan had failed, he succeeded in capturing the Roman supreme commander Pompeius Longinus. Before Decebalus could use him as leverage though, Longinus committed suicide. Then in the spring of 106 CE, Trajan opened his main campaign on the Dacian heartland. Decebalus could provide only little opposition, and *Sarmizegetusa* fell in the summer. The particularly deserving auxiliary soldiers were then awarded Roman citizenship by their emperor on 11 August (CIL XVI 160). Though Decebalus had initially escaped, he was hunted and found in early autumn, when he narrowly escaped capture by ritual suicide (Cass. Dio 68, 14, 3). Trajan presented the enemy's severed head to his troops and then sent it to Rome where it was on public display. In the spring of 107 CE, the emperor returned to Rome and held magnificent games celebrate his victory.

Trajan's Dacian Wars are the source of several research controversies. The most important, perhaps being about the reasons for the conflicts with the Dacians, especially the first war [9, p. 277–282; 27]. The official justification for this offensive was that Decebalus had proved to be an unreliable ruler and that his increasing military strength posed a danger to the Roman Danube provinces (Cass. Dio 68, 6, 1; Jul. Caes. 327). This cannot be denied, since earlier experiences had shown the Dacians capable of larger operations. Though this perceived instability

EN

represented an imminent threat necessary for a ›just war‹ (*bellum iustum*),

und dann nach Rom geschickt, wo es öffentlich ausgestellt wurde. Im Frühjahr 107 n. Chr. kehrte der Kaiser selbst nach Rom zurück und ließ dort aus Anlass des Sieges umfangreiche Spiele veranstalten.

In Bezug auf die Dakerkriege Trajans gibt es eine Reihe von Forschungskontroversen. Die vielleicht wichtigste dreht sich um die Gründe für die Auseinandersetzungen mit den Dakern, insbesondere für den ersten Krieg [9, p. 277–282; 27]. Die offiziell verkündete Begründung hierfür war, dass sich Decebalus als unzuverlässig erwiesen habe und durch seine zunehmende militärische Stärke eine Gefahr für die römischen Donauprovinzen darstelle (Cass. Dio 68, 6, 1; Jul. Caes. 327). Das ist keineswegs von der Hand zu weisen, hatten doch frühere Erfahrungen gezeigt, dass die Daker durchaus zu größer angelegten Operationen fähig waren. Allerdings stellte dies auch eine traditionelle römische Begründung für einen »gerechten Krieg« (*bellum iustum*) dar, der zur Verteidigung der eigenen Sicherheitsinteressen geführt werden müsse, obwohl Decebalus sich grundsätzlich an den mit Domitian geschlossenen Vertrag gehalten zu haben scheint. Insofern sind vermutlich weitere Motive bei Trajan selbst zu suchen: Dieser hatte sich – entgegen späterer Verlautbarungen – bis zum Beginn seiner Herrschaft kaum militärisch auszeichnen können und stand daher auf diesem Feld hinter Domitian zurück, der sich betont als Kriegsherr gegeben hatte. Da gerade in der frühen Phase der Regierung Trajans intensiv daran gearbeitet wurde,

DE

dunărene ale Imperiului Roman (Cass. Dio 68, 6, 1; Jul. Caes. 327). Acest argument nu poate fi înfirmat, deoarece evenimentele anterioare au arătat că dacii erau capabili de operațiuni pe scară largă. Totuși, acest lucru a reprezentat și o justificare romană tradițională pentru un »război drept« (*bellum iustum*), care trebuia condus în apărarea propriilor interese de securitate, chiar dacă se pare că Decebal a respectat condițiile din tratatul de pace încheiat cu Domitian. În această privință, există probabil și alte motive legate de Traian însuși: Contrar declarațiilor ulterioare, el nu a reușit să se distingă din punct de vedere militar până la începutul domniei sale și, prin urmare, se afla în urma lui Domitian în acest domeniu, care și-a prezentat cu insistență calitățile de războinic. Întrucât tocmai în fața timpurie a domniei lui Traian, au fost depuse eforturi intense pentru a-l pune în scenă pe acesta drept un conducător ideal, în comparație cu imaginea negativă a »tiraniei« lui Domitian, a fost important pentru Traian să-și dobândească faima în calitate de războinic și, de asemenea, să-și întrecă astfel predecesorul. Pe acest fundal, dacii s-au dovedit a fi oponenți puternici, mai ales pentru că Domitian nu reușise să îl subjuge complet pe Decebal, ci doar să încheie un acord, care începând cu acest moment a fost discreditat ca o »pace rușinoasă«.

O altă dezbatere se referă la obiectivele de război ale lui Traian: S-a intenționat de la început eliminarea lui Decebal, cucerirea Regatului Dac și stabilirea unei noi provincii romane acolo?

RO

a war waged in defence of Roman security interests, Decebalus' seeming adherence to the peace terms with Domitian contradicts the justification of the Roman offensive. This discrepancy points back to Trajan himself to find further motives. Contrary to later announcements, Trajan's meagre military achievements before his coronation provided both a stark contrast and a perceived shortcoming compared to Domitian, who had an emphatic reputation as a warlord. Though in the early days of Trajan's rule he put tremendous effort in emphasizing himself as an ideal ruler and foil to Domitian's »tyranny«, it was still necessary for Trajan to acquire military glory and outdo his predecessor in this particular department. The Dacians offered the opportunity to remedy this shortcoming as they had both proven themselves strong opponents and Decebalus' incomplete subjugation under Domitian had denigrated into a »disgraceful peace«.

Another debate concerns the aim of Trajan's war. Had it always been his intention to eliminate Decebalus, conquer the Dacian Empire and establish a new Roman province there? Some researchers have even suspected that Trajan had been pursuing a master plan to this end since the beginning of his reign. This theory seems to be contradicted by the fact that in 102 CE, when Trajan stood before Decebalus' capital, Trajan made peace with the Dacian king rather than overthrow him. The emperor's initial aim (and eventual outcome) seems to have been to attack the Dacian king with a carefully prepared

EN

diesen als idealen Herrscher vor der Negativfolie der ›Tyrannei‹ des Domitian zu inszenieren, galt es für Trajan, eigenen Kriegsruhm zu erwerben und auch darin seinen Vorgänger zu übertrumpfen. Hierfür boten sich die Daker als starker Gegner an, zumal Domitian eben keine völlige Unterwerfung des Decebalus gelungen war, sondern lediglich eine nunmehr als ›Schandfriedensverunglimpft‹ Vereinbarung.

Eine weitere Debatte betrifft die Kriegsziele Trajans: War es von Anfang an vorgesehen, Decebalus auszuschalten, das Dakerreich zu erobern und dort eine neue römische Provinz einzurichten? Einige Forscher haben gar vermutet, Trajan habe seit Beginn seiner Herrschaft einen entsprechenden Masterplan verfolgt. Dagegen spricht jedoch, dass Trajan im Jahr 102 n. Chr., als er schon kurz vor der Residenz des Decebalus stand, diesen nicht stürzte, sondern Frieden mit ihm schloss. Das zunächst anvisierte (und auch erreichte) Ziel scheint es somit gewesen zu sein, dem Dakerkönig mit einem sorgfältig vorbereiteten Feldzug so zuzusetzen, dass dieser sich in ein erneutes Vertragsverhältnis als Klientelherrscher zwingen ließ, und zwar mit deutlich verbesserten Konditionen für die römische Seite, was sich als erheblichen militärischen Erfolg sowie als ›Rache‹ für zuvor erlittenes Unrecht verkaufen ließ. Gleichzeitig trug dies zur Sicherung der Donaugrenze bei. Erst als sich Decebalus partout nicht in diese neue Ordnung fügen wollte, entschloss

man sich in Rom im Jahr 105 n. Chr. – offenbar recht spontan – zur direkten

DE

Unii savanți au bănuțit chiar că Traian ar fi urmărit un plan general în acest scop, încă de la începutul domniei sale. Însă, argumentul care ar putea infirma această ipoteză, este că Traian nu l-a alungat pe Decebal în anul 102 d. Hr., când se afla chiar în fața reședinței acestuia, ci a încheiat pace cu el. Obiectivul vizat inițial (și totodată atins) pare să fi fost să-l atace pe regele dac printr-o campanie pregătită cu atenție, astfel încât să poată fi forțat la o nouă relație contractuală ca rege clientelar, cu condiții îmbunătățite semnificativ pentru partea romană, ceea ce ar putea fi interpretat ca un succes militar considerabil, precum și ca ›răzbunare‹ pentru nedreptatea suferită anterior. În același timp, acest lucru a contribuit la securizarea frontierei dunărene. Abia după ce Decebal a refuzat absolut să se supună acestui nou ordin, s-a decis la Roma în anul 105 d. Hr. – aparent în mod spontan – anexarea Daciei și provincializarea regiunii. Resursele minerale ale Daciei ar fi putut, de asemenea, să fi jucat un rol în această decizie, în special depozitele bogate de aur, care au fost apoi exploatare rapid sub stăpânirea romană. Trebuie reamintit, totuși, că costurile anexiunii directe a Daciei au fost mari, în special pentru protecția militară a provinciei expuse, astfel Roma era legată pe termen lung – deci motivele economice au avut probabil o importanță secundară.

Cursul războaielor dacice este, de asemenea, subiectul unor discuții controversate: Așa cum s-a menționat mai sus, reconstruirea în detaliu a acestora nu este deloc ușoară, datorită penuriei

RO

campaign in such a way that he was forced into a new contractual relationship as client king, with considerably improved conditions for Rome. This could be sold as a considerable military success and ›revenge‹ for the before suffered injustice. Simultaneously, this campaign helped secure the border on the Danube. It was only when Decebalus wholly refused to submit to this new order that Rome decided, quite abruptly, to take direct possession of Dacia and to provincialise the region (105 CE). Dacia's mineral resources may also have played a role in this; especially the rich gold deposits, which were rapidly exploited under Roman rule. Such economic motives, however, may have only been of secondary importance as the costs of the direct seizure of Dacia were high. The provincialisation of Dacia meant that Rome was economically bound to this region for the long term with its military occupation and protection requiring substantial capital.

The course of the Dacian Wars is also controversially debated. As previously discussed, scarce and incomplete primary sources make the Dacian Campaigns difficult to reconstruct in detail. This is demonstrated by a problem that is particularly important for our topic, which concerns the war events in the late year 101 CE. The chronological order of the depiction on Trajan's Column indicates that at that time, after the first victory of the Roman troops in the advancement towards Decebalus' centre of power, a second campaign

took place in another geographical area. A campaign, which the excerpts from

EN

Inbesitznahme Dakiens und zur Provinzialisierung der Region. Dabei mögen auch die Bodenschätze Dakiens eine Rolle gespielt haben, insbesondere die reichen Goldvorkommen, deren Abbau unter römischer Herrschaft rasch vorangetrieben wurde. Allerdings ist zu bedenken, dass die Kosten für die direkte Inbesitznahme von *Dacia* hoch waren, insbesondere für die militärische Absicherung der exponierten Provinz, und Rom hierdurch langfristig gebunden war – wirtschaftliche Motive dürften daher von untergeordneter Bedeutung gewesen sein.

Kontrovers diskutiert wird außerdem der Ablauf der Dakerkriege: Wie schon oben angedeutet wurde, ist es aufgrund der dürftigen Quellenlage nicht einfach, diesen im Detail zu rekonstruieren. Das sei an einem für unser Thema besonders wichtigen Problem aufgezeigt, welches das Kriegsgeschehen im Spätjahr 101 n. Chr. betrifft: Die in chronologischer Reihenfolge angeordnete Darstellung auf der Trajanssäule deutet an, dass es damals nach einem ersten Sieg der römischen Truppen beim Vormarsch auf das Herrschaftszentrum des Decebalus in einem anderen geografischen Raum zu einer zweiten Kampagne gekommen ist. In den Exzerpten aus dem Geschichtswerk des Cassius Dio ist hiervon allerdings nichts zu erkennen. Das macht die genaue Rekonstruktion der Ereignisse und insbesondere deren Lokalisierung problematisch. Es gibt jedoch eine Reihe von Hinweisen darauf, dass sich diese Kämpfe weit entfernt vom dakischen Kernland auf dem Gebiet der Provinz *Moesia Inferior*

DE

de surse. Acest aspect poate fi ilustrat pe baza unei probleme care este deosebit de importantă pentru subiectul nostru, care privește evenimentele războiului de la sfârșitul anului 101 d. Hr.: Scenele de pe Columna lui Traian, dispuse în ordine cronologică, indică faptul că, după o primă victorie a trupelor romane în avans spre centrul puterii lui Decebal, a avut loc o a doua campanie într-o altă zonă geografică. Informațiile din operele istorice ale lui Cassius Dio nu oferă însă nicio dovadă în acest sens. Acest lucru face problematică reconstrucția exactă a evenimentelor și, în special, localizarea acestora. Cu toate acestea, o serie de elemente indică faptul că aceste bătălii au avut loc departe de centrul Daciei, pe teritoriul provinciei *Moesia Inferior* [31, p. 177–186; opus 1, p. 92f.; 21]. Devine evident că Decebal a reușit să organizeze un fel de atac de exonerare, efectuat de grupuri dacice, dar mai ales de triburi germane aliate și roxolani.

Aceștia au traversat Dunărea de Jos, în zona Dobrogei de astăzi, care la acea vreme nu era securizată decât prin fortificații romane, și au înaintat de acolo spre vest. Din acest motiv, Traian a fost nevoit să se grăbească – călătorind și cu nava – să ajungă la teatrul de război din *Moesia Inferior*, unde a reușit să respingă atacatorii în mai multe bătălii. Conform reprezentărilor de pe Columna lui Traian, ultima dintre aceste bătălii victorioase, trebuie să fi fost deosebit de acerbă și să fi dus la pierderi grele pentru romani. Localizarea exactă a câmpurilor de luptă rămâne o problemă (nerezolvată) – au fost luate în

RO

the historical work of Cassius Dio make no mention. This makes an exact reconstruction of the events and especially their localisation problematic. However, there are several indications that these battles took place far from the Dacian heartland in the territory of the province of *Moesia Inferior* [31, p. 177–186; differently 1, p. 92f.; 21]. Obviously, Decebalus had succeeded in organizing a reinforcing attack, which was not only carried out by Dacian groups but more importantly by the allied Germanic tribes and Roxolani. They crossed the lower course of the Danube in today's Dobruja region, which at that time was sparsely fortified by the Romans, and advanced westwards from there. Trajan therefore rushed – partly by ship – to the Lower Moesian theatre of war, where he succeeded in fending off the attackers in several battles. According to the depictions on Trajan's column, the last of these victorious battles must have been particularly violent and yielded high Roman casualties. The localisation of the battle sites remains a problem. Though the places where the ›victory city‹ (*Nicopolis*) and the Tropaeum of Adamclisi (see below) were later built have been considered, a direct connection cannot be established.

The Consequences of the Dacian Wars for the Provinces on the Lower Danube

Shortly after the end of the Second Dacian War, the new province, *Dacia* was formally established in the greater part of the conquered territory [18].

EN

abgespielt haben [31, p. 177–186; anders 1, p. 92f.; 21]. Offenbar war es Decebalus gelungen, eine Art Entlastungsangriff zu organisieren, der von dakischen Gruppen, vor allem aber von verbündeten Germanen und Roxolanen vorgetragen wurde. Diese überquerten den Unterlauf der Donau im Bereich der heutigen Dobrudscha, welcher zu dieser Zeit nur schwach durch römische Befestigungsanlagen gesichert war, und stießen von dort nach Westen vor. Trajan musste deswegen – teilweise zu Schiff – auf den niedermoesischen Kriegsschauplatz eilen, wo es in mehreren Gefechten gelang, die Angreifer abzuwehren. Die letzte dieser siegreichen Schlachten dürfte nach den Darstellungen auf der Trajanssäule besonders heftig gewesen sein und zu hohen römischen Verlusten geführt haben. Ein Problem bleibt die Lokalisierung der Schlachtorte – man hat hierbei an die Stellen gedacht, an denen später die ›Siegesstadt‹ *Nicopolis* sowie das Tropaeum von Adamklissi (s. u.) errichtet wurden, aber ein direkter Zusammenhang kann nicht gesichert werden.

Die Folgen der Dakerkriege für die Provinzen an der unteren Donau

Bereits kurz nach Beendigung des Zweiten Dakerkrieges wurde in dem größeren Teil des eroberten Gebietes eine neue Provinz *Dacia* formell eingerichtet [18]. Da in der Provinz ein erhebliches Militäraufgebot stationiert

war, wurde diese einem erfahrenen Senator als Statthalter zugeteilt. Die

DE

considerare siturile unde au fost edificate ulterior ›orașul victoriei‹ *Nicopolis*, precum și Tropaeum din Adamclisi (vezi mai jos), însă o legătură directă este incertă.

Efectele războaielor dacice asupra provinciilor de la Dunărea de Jos

La scurt timp după încheierea celui de-al doilea război dacic, o nouă provincie, *Dacia*, a fost creată formal, în cea mai mare parte a teritoriului cucerit [18]. Întrucât un contingent militar semnificativ era staționat în provincie, aceasta a fost repartizată unui senator cu experiență ca guvernator. Zonele din sudul și sud-estul Carpaților, asigurate, de asemenea, prin posturi militare, au aparținut inițial de *Moesia Inferior*. Se știe puțin despre primul guvernator al Daciei. Cu toate acestea, se presupune că structurile armatei provinciale au fost fondate sub auspiciile sale, precum cele două tabere de legiuni de la *Berzobis* și *Apulum*, care astfel a devenit cel mai important centru militar din *Dacia*, care la rândul său a fost înconjurat de așezări civile mai mari. În plus, au fost construite forturi pentru trupe auxiliare în locații importante din punct de vedere strategic pentru asigurarea hotarelor, de exemplu la *Tibiscum* în vestul și la *Porolissum* în nordul Daciei [5]. În total, aproximativ 35.000 de soldați romani au fost probabil staționați în *Dacia* lui Traian. Concomitent au început lucrările pentru stabilirea

RO

unei infrastructuri pentru a face legătura între cele mai importante locuri: Știm,

Since a considerable military contingent was stationed in the province, an experienced senator was assigned governorship. The areas south and south-east of the Carpathians, which were also secured by military posts, initially belonged to *Moesia Inferior*. Little is known about the first governor of *Dacia*. Nevertheless, the structures of the provincial army were probably established under his aegis. Most notably two legionary camps at *Berzobis* and *Apulum*, which became the most important military centre in *Dacia* and in turn was surrounded by larger civil settlements. Additionally, forts for auxiliary troops were established at strategically important places, such as in *Tibiscum* in the west and in *Porolissum* in northern *Dacia* [5]. At this time, Trajan appears to have had 35,000 Roman soldiers stationed in *Dacia*. At the same time, the establishment of an infrastructure to connect the most important places had begun. For instance, we know that in 108 CE, Trajan had a road built connecting *Potaissa* and *Napoca* (CIL III 1627). Soon after the First Dacian War, construction began on a bridge crossing the Danube at *Drobeta*. This bridge was considered a masterpiece of Roman engineering (Cass. Dio 68, 13).

After the second governor of *Dacia*, Terentius Scaurianus, took office in 109 CE, another important measure began: namely the foundation of a colony of Roman citizens (AE 2006, 1140). This colony was given the name of the old Dacian royal residence *Sarmizegetusa*. Although it was in a completely different locale, on the western edge of the

EN

tusa. Although it was in a completely different locale, on the western edge of the

ebenfalls durch Militärposten gesicherten Gebiete südlich und südöstlich der Karpaten gehörten hingegen zunächst zu *Moesia Inferior*. Über den ersten Statthalter von *Dacia* ist nur wenig bekannt. Immerhin dürften unter seiner Ägide die Strukturen des Provinzheeres begründet worden sein, so zwei Legionslager in *Berzobis* und in *Apulum*, das dadurch zum bedeutendsten militärischen Zentrum in Dakien aufstieg, welches wiederum von größeren Zivilsiedlungen umgeben war. An strategisch wichtigen Stellen wurden zudem zur Grenzsicherung Kastelle für Hilfstruppen angelegt, so in *Tibiscum* im Westen sowie in *Porolissum* im Norden Dakiens [5]. Insgesamt dürften im trajanischen Dakien ca. 35.000 römische Soldaten stationiert gewesen sein. Gleichzeitig wurde mit der Etablierung einer Infrastruktur begonnen, um die wichtigsten Orte miteinander zu verbinden: So wissen wir, dass Trajan im Jahr 108 n. Chr. eine Straße von *Potaissa* nach *Napoca* anlegen ließ (CIL III 1627). Schon nach dem Ersten Dakerkrieg war mit dem Bau einer großen Donaubrücke bei *Drobeta* begonnen worden, die als Meisterleistung römischer Ingenieurskunst galt (Cass. Dio 68, 13).

Unter dem zweiten Statthalter von *Dacia*, Terentius Scaurianus, der ab 109 n. Chr. im Amt war, wurde eine weitere wichtige Maßnahme umgesetzt, nämlich die Gründung einer Kolonie römischer Bürger (AE 2006, 1140). Diese erhielt den Namen der alten dakischen Königsresidenz *Sarmizegetusa*, obwohl sie an einer ganz anderen Stelle lag, nämlich am Westrand der Hațeg-Ebene.

DE

de exemplu, că Traian a construit un drum de la *Potaissa* la *Napoca* în anul 108 d. Hr. (CIL III 1627). Construcția unui mare pod peste Dunăre lângă *Drobeta*, considerat ca o capodoperă a ingineriei romane, începuse deja după primul război dacic (Cass. Dio 68, 13).

O altă măsură importantă a fost implementată sub al doilea guvernator militar al Daciei, Terentius Scaurianus, care a ocupat acest post încă din 109 d. Hr., și anume fondarea unei colonii de cetățeni romani (AE 2006, 1140). Aceasta a primit numele vechii reședințe regelui dac, *Sarmizegetusa*, deși era situată într-un loc complet diferit, și anume pe marginea vestică a Câmpiei Hațeg. Anterior, nu a existat nici o așezare dacică mai mare în acel loc. Este însă controversat dacă *colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* a fost construită pe locul inițial, ocupat de o tabără legionară romană, care a existat în zona respectivă câțiva ani, sau dacă este vorba de un complex nou, construit cu ajutorul soldaților [2, p. 89–103; 14]. Coloniei i s-a alocat un teritoriu foarte mare, care a fost împărțit în mai multe subunități (*pagi*) cu așezări secundare proprii. Primii coloniști, printre care și mulți veterani ai legiunii, erau în mare parte originari din Italia. În plus, pot fi găsiți imigranți și din regiunea Dunării, Dalmația și estul Greciei, precum și persoane indigene-dace [16]. *Sarmizegetusa* a fost, de asemenea, un important centru administrativ, care poate a servit inițial ca reședință a guvernatorului, ulterior însă, *Apulum* a preluat această funcție. În plus, în *Dacia* lui Traian nu existau

RO

Hațeg plain. This location was not previously host to any larger Dacian settlements. It is however, disputed whether the *colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* was built on a Roman legionary camp, which might have existed at this site for some years, or a new complex built with the help of soldiers [2, p. 89–103; 14]. The colony was assigned a vast territory that was divided into several subunits (*pagi*), with their own secondary settlement centres. The first colonists, among them many legionary veterans, were mostly from Italy. Additionally, immigrants from the Danube region, Dalmatia, and the Greek East also lived alongside the native Dacians [16]. *Sarmizegetusa* was also an important administrative centre and may have initially served as the governor's residence; a function that was later transferred to *Apulum*. Though under the Roman aegis other settlements were quickly established that were later granted a high city charter, in Trajan's *Dacia*, only *Sarmizegetusa* held that status. Contrary to other provinces of the Roman Empire, there is no evidence here of *civitates* based on indigenous structures and their elites.

The new province of *Dacia* was thus marked to a large extent by the influx of Roman soldiers and colonists from other parts of the empire. This raises the question of the fate of the indigenous population [23]. There is no doubt that the often-brutal Roman warfare had led to considerable destruction and loss of life, especially in the Dacian heartland. An author from late antiquity even claims that *Dacia* had been largely

EN

Dort gab es keine größere dakische Vorgängersiedlung. Umstritten ist hingegen, ob die *colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* auf ein römisches Legionslager folgte, das an dieser Stelle für einige Jahre bestanden haben könnte, oder ob es sich um eine neue Anlage handelte, die unter Mithilfe von Soldaten aufgebaut wurde [2, p. 89–103; 14]. Der Kolonie wurde ein sehr großes Territorium zugewiesen, das in mehrere Untereinheiten (*pagi*) mit eigenen, sekundären Siedlungszentren gegliedert war. Die ersten Kolonisten, darunter viele Legions-Veteranen, stammten mehrheitlich aus Italien; daneben lassen sich auch Einwanderer aus dem Donaauraum, Dalmatien und dem griechischen Osten sowie einige einheimisch-dakische Elemente fassen [16]. *Sarmizegetusa* war zudem ein wichtiges Verwaltungszentrum, das zunächst als Statthalterresidenz gedient haben könnte, während diese Funktion später von *Apulum* übernommen wurde. Daneben gab es im trajanischen Dakien keine anderen Gemeinden mit höherem Stadtrecht, aber unter der römischen Ägide entstanden rasch weitere Siedlungen, die dann später einen solchen Status erhielten. Hingegen fehlen Hinweise auf Gemeinwesen (*civitates*), die auf einheimischen Strukturen und deren Eliten aufbauten, was einen deutlichen Unterschied zu anderen Provinzen des Römischen Reiches darstellt.

Die neue Provinz *Dacia* war somit in hohem Maße vom Zustrom römischer Soldaten sowie von Kolonisten aus anderen Reichsteilen geprägt. Das wirft die Frage nach dem Schicksal der

DE

alte comunități cu statut de oraș mai înalt, însă sub egida romană au apărut rapid alte așezări, care au primit ulterior acest statut. Pe de altă parte, nu există dovezi ale existenței unor comunități (*civitates*), bazate pe structuri indigene și elitele lor, ceea ce reprezintă o diferență clară în comparație cu alte provincii ale Imperiului Roman.

Noua provincie, *Dacia*, a fost astfel marcată în mare măsură de aflusul soldaților și coloniștilor romani din alte părți ale imperiului. Acest lucru ridică problema destinului populației autohtone [23]. Fără îndoială că strategia militară romană, uneori brutală, a dus la distrugerii considerabile, în special în interiorul Regatului Dac și că a costat, în plus, multe vieți. Un autor din antichitatea târzie susține chiar, că *Dacia* ar fi fost în mare parte depopulată de »războiul prelungit al lui Decebal« (Eutr. 8, 6, 2). Aceasta este cu siguranță o exagerare, deoarece între timp există o serie de indicii al supraviețuirii unor părți ale populației de origine dacică. Cu toate acestea, rămâne frapant faptul că nu se poate recunoaște o continuitate a structurilor dacice, spre exemplu în domeniul religios, ci că mai degrabă cultura romană, care a fost la rândul ei destul de eterogenă, și-a lăsat amprenta dominantă asupra Daciei.

Războaiele dacice, au avut și consecințe asupra celor două provincii moesiene, pe al căror teritoriu au fost purtate luptele: În timp ce *Moesia Superior* devenise acum în mare parte o provincie internă, din care multe trupe auxiliare au fost transferate în *Dacia*, în *Moesia Inferior*, situată pe secțiunea cea

RO

depopulated by the »protracted war of Decebalus« (Eutr. 8, 6, 2). This is surely exaggerated, as contemporary research shows diverse indications of the survival of sections of the Dacian population. It remains striking, however, that despite the quite heterogeneous Roman culture, it overpowers any comprehensible continuity in Dacian structures, especially in the religious realm.

Even the two Moesian provinces experienced significant consequences, as the Dacian Wars were largely fought on their soil. While *Moesia Superior* was now primarily an inland province and lost many of its auxiliary troops to their new post occupying *Dacia*, *Moesia Inferior* was subject to considerable expansion of military structures in 102/103 CE as its border on the easternmost section of Danube Limes proved vulnerable in the First Dacian War [21; 24; 34]. Trajan subsequently established a colony in each of the two Moesian provinces: namely *Ratiaria* and *Oescus* [20]. Even more closely connected to the Dacian Wars were two other cities Trajan founded in this area. Next to the Victory Monument of Adamclisi, the *municipium Traianum Tropaeum* was established, whose inhabitants erected a statue of the emperor as early as 116 CE (CIL III 12470). In the neighbouring province of *Thracia*, Trajan was particularly active in founding cities. He therefore founded the city *Nicopolis ad Istrum* according to the Greek model about 50 km south of the Danube. Two authors from late antiquity explicitly report that this was

EN

a demonstrative gesture to underscore the victory over the Dacians or the

indigenen Bevölkerung auf [23]. Es steht außer Zweifel, dass die teilweise brutale römische Kriegsführung zu erheblichen Zerstörungen gerade im dakischen Kernland geführt und auch viele Menschenleben gekostet hatte. Ein spätantiker Autor behauptet gar, Dakien sei durch den »langwierigen Krieg des Decebalus« weitgehend entvölkert gewesen (Eutr. 8, 6, 2). Das ist sicherlich übertrieben, denn es gibt mittlerweile eine Reihe von Hinweisen auf ein Fortleben dakischer Bevölkerungsteile. Es bleibt aber auffällig, dass wir eine Kontinuität dakischer Strukturen, etwa im religiösen Bereich, kaum fassen können, sondern die römische Kultur, die ihrerseits durchaus heterogen war, in Dakien sehr dominant wirkt.

Auch für die beiden moesischen Provinzen hatten die Dakerkriege, die wesentlich von ihrem Boden aus geführt worden waren, Folgen: Während *Moesia Superior* nunmehr weitgehend eine Binnenprovinz war, aus der viele Hilfstruppen nach Dakien versetzt wurden, kam es in *Moesia Inferior* am östlichsten Abschnitt des Donaulimes, der sich im Ersten Dakerkrieg als verwundbar erwiesen hatte, ab 102/103 n. Chr. zu einem erheblichen Ausbau der militärischen Strukturen [21; 24; 34]. Zudem etablierte Trajan in jeder der beiden moesischen Provinzen eine Kolonie, nämlich in *Ratiaria* und in *Oescus* [20]. Noch enger mit den Dakerkriegen verbunden waren zwei weitere Stadtgründungen Trajans in diesem Raum: Neben dem Siegesdenkmal von Adamklissi entstand das *municipium Traianum Tropaeum*, dessen Einwohner

DE

mai estică a limesului danubian, care s-a dovedit vulnerabilă în primul război dacic, a avut loc o extindere considerabilă a structurilor militare începând cu 102/103 d. Hr. [21; 24; 34]. În plus, Traian a stabilit câte o colonie în fiecare din cele două provincii moesiene, și anume la *Ratiaria* și la *Oescus* [20]. Alte două orașe întemeiate de Traian în această zonă au fost și mai strâns legate de războaiele dacice: Pe lângă monumentul triumfal de la Adamklissi, a fost fondat *municipium*-ul *Traianum Tropaeum*, al cărui locuitori au ridicat deja în anul 116 d. Hr. o statuie în cinstea împăratului (CIL III 12470). În provincia vecină *Tracia*, Traian s-a implicat în mod deosebit ca promotor al orașelor. Astfel, a fondat orașul *Nicopolis ad Istrum*, la aproximativ 50 km sud de Dunăre, urmând modelul grecesc. Două surse din antichitatea târzie raportează în mod explicit, că acest lucru ar fi fost o certificare a victoriei asupra dacilor și a sarmaților (Amm. 31, 5, 16; Iord. Get. 101), o afirmație care poate fi legată probabil de campania de toamnă din anul 101 d. Hr. (vezi mai sus).

Prezentarea mediatică a războaielor dacice

Moneda traianică este cea care a oglindit inițial importanța victoriilor răsunătoare în războaiele dacice: Au fost emise mai multe serii pentru a comemora cucerirea Daciei și »victoria asupra dacilor«, precum și »noua provincie a împăratului« Traian. Monumentul central pentru slăvirea victoriei

RO

Sarmatians (Amm. 31, 5, 16; Iord. Get. 101), most likely referring to the autumn campaign in 101CE (see above).

The Media Treatment of the Dacian Wars

The great importance of the victory in the Dacian Wars is first reflected in the minting of Trajan coinage. Multiple series of coins celebrated Trajan's conquest of Dacia, the »Dacian victory«, and »the emperor's new province«. The central monument to glorify victory over Dacia was the in 112CE inaugurated Trajan's Forum in Rome, which the emperor himself financed from the spoils of war [11; 15]. On this enormous square were several monuments which the Senate and the people of Rome dedicated to the emperor. Among them stood several colossal statues of the ruler and most notably Trajan's Column (CIL VI 960), on which the events were recorded in a continuous spiral relief frieze (see above). The omnipresent subject matter in the complex was that of the subjugation of the Dacian Empire. Depictions of this theme include the numerous statues of Dacians in chains and the bronze insignias of troops that had taken part in the fighting (Gell. 13, 25, 1–2). This theme commemorating the victory over the Dacians was also built in stone from imperial funding (AE 2007, 1203) on the Forum of the *colonia Sarmizegetusa* (see above) [3; 17; 19]. To support this theme, the complex displays figures of captured Dacians and a large

EN

bereits im Jahr 116 n. Chr. eine Statue des Kaisers errichteten (CIL III 12470). In der benachbarten Provinz *Thracia* tat sich Trajan besonders intensiv als Städteförderer hervor. So gründete er ca. 50 km südlich der Donau nach griechischem Modell die Stadt *Nicopolis ad Istrum*. Zwei spätantike Quellen berichten explizit, dies sei zur Demonstration des Sieges über die Daker bzw. die Sarmaten geschehen (Amm. 31,5,16; lord. Get. 101), was sich wohl auf die Herbstkampagne des Jahres 101 n. Chr. beziehen lässt (s. o.).

Die mediale Verarbeitung der Dakerkriege

Die hohe Bedeutung der siegreichen Dakerkriege spiegelt sich zunächst in der trajanischen Münzprägung wider: Hier wurden in mehreren Serien die Eroberung Dakiens und der »dakische Sieg«, aber auch die »neue Provinz des Kaisers« Trajan gefeiert. Das zentrale Monument zur Verherrlichung des Dakersieges war das im Jahr 112 n. Chr. eingeweihte Trajansforum in Rom, das der Kaiser selbst aus der Kriegsbeute finanziert hat [11; 15]. Auf dieser gewaltigen Platzanlage standen einige Monumente, die Senat und Volk von Rom dem Kaiser widmeten, darunter neben mehreren Kolossalstatuen des Herrschers insbesondere die Trajanssäule (CIL VI 960), auf welcher die Geschehnisse in einem langen Reliefband festgehalten waren (s. o.). Das Thema der

Unterwerfung des Dakerreiches war in dem Komplex allgegenwärtig, etwa

DE

asupra dacilor a fost Forul lui Traian de la Roma, inaugurat în anul 112 d. Hr., pe care împăratul l-a finanțat din prăzile de război [11; 15]. În această piață uriașă au fost amplasate mai multe monumente, pe care Senatul și poporul roman le-au dedicat împăratului, între ele, pe lângă mai multe statui colosale ale suveranului, iese în evidență Columna lui Traian (CIL VI 960), unde pe un basorelief continuu au fost prezentate evenimentele din decursul războiului (vezi mai sus). Subiectul subjugării Regatului Dac a fost omniprezent în complex, spre exemplu prin intermediul numeroaselor statui ale dacilor sau al stindardelor din bronz ale trupelor care participaseră la lupte (Gell. 13, 25, 1–2). Victoria asupra dacilor a fost comemorată de asemenea și în forul coloniei *Sarmizegetusa* (vezi mai sus), care a fost construit în piatră, pe vremea lui Traian pe baza unei donații imperiale (AE 2007, 1203) [3; 17; 19]: Aceasta reiese din reprezentarea figurilor dacilor prizonieri, precum și printr-un monument mare în centrul pieței, dedicat fondatorului coloniei, Traian (AE 2003, 1515).

O altă formă de comemorare a războaielor dacice au fost decorațiile militare, pe care ofițerii și soldații le-au primit și care au fost invocate ulterior în inscripții. Astfel, inscripția onorifică a unui senator, găsită la Roma, conține informații conform cărora bărbatul ar fi deținut posturi înalte de comandă în ambele războaie dacice, »când împăratul Traian a biruit pe daci și pe regele

Decebal într-un război« (CIL VI 1444). O altă inscripție onorifică din Corint a

RO

monument in the centre of the square dedicated to the colony's founder – Trajan (AE 2003, 1515).

Another lasting form of remembrance of the Dacian Wars were the military awards that officers and soldiers had received, which were later mentioned in inscriptions. For instance, the inscription in honour of a Senator found in Rome stated that the man had held high command posts in both Dacian Wars »when the emperor Trajan overcame the Dacian people and king Decebalus in one war« (CIL VI 1444). Another inscription of honour from Corinth was dedicated to a knight who as a military tribune in Dacia had rendered outstanding services to the troops »during the second expedition in which all of Dacia was defeated« and had received several medals from Trajan (AE 1934, 2). Particularly remarkable is a grave stele found near the Macedonian Philippi, which tells of the long military career of a man named Tiberius Claudius Maximus [28]. As a calvary scout, he had done something at the end of the Dacian Wars which earned him a promotion: »Because he picked up Decebalus and brought his head to him (Trajan) in Ranisstorum« (AE 1969/1970, 583). This important event was also received in the far reaches of the empire, including North Africa [22]. Notably, a Cyrenian priest's tenure, which began in September of 106 CE, was described as »in whose year of office, emperor Traianus seized the king(?) Decebalus« (SEG 9, 101).

This brings us back to the starting point of our considerations where the

EN

»[...] nachdem das Heer des Dakerkönigs Decebalus bezwungen worden war«

(AE 1972, 521)

in den zahlreichen Statuen von Dakern oder in den bronzenen Feldzeichen der Truppen, die an den Kämpfen teilgenommen hatten (Gell. 13, 25, 1–2). Auch auf dem Forum der *colonia Sarmizegetusa* (s. o.), das noch unter Trajan aufgrund einer kaiserlichen Stiftung in Stein ausgebaut worden war (AE 2007, 1203), wurde des Sieges über die Daker gedacht [3; 17; 19]: Hierfür sprechen die Figuren gefangener Daker sowie ein großes Monument im Zentrum des Platzes, das dem Koloniegründer Trajan galt (AE 2003, 1515).

Eine weitere Form der Erinnerung an die Dakerkriege waren die militärischen Auszeichnungen, welche Offiziere und Soldaten erhalten hatten und die später in Inschriften angeführt wurden. So enthielt die in Rom gefundene Ehreninschrift für einen Senator die Angabe, der Mann habe in beiden Dakerkriegen hohe Kommandoposten bekleidet, »als der Kaiser Trajan das Volk der Daker und den König Decebalus in einem Krieg überwand« (CIL VI 1444). Eine weitere Ehreninschrift aus Korinth galt einem Ritter, der als Militärtribun in Dakien von Trajan mehrere Orden bekommen und sich um die Versorgung der Truppen verdient

DE

»[...] după ce armata regelui dac Decebal a fost învinsă«

(AE 1972, 521)

fost dedicată unui cavaler, care a primit mai multe medalii de la Traian în calitate de tribun militar în Dacia și care a avut un rol important în aprovizionarea trupelor »în timpul celei de-a doua expediții, în care toată Dacia a fost învinsă« (AE 1934, 2). Deosebit de frapantă este o stelă găsită în apropierea orașului macedonean Philippi, care relatează lunga carieră militară a unui om pe nume Tiberius Claudius Maximus [28]. Acesta făcuse, la sfârșitul războaielor dacice, ca cercetaș pentru o unitate de cavalerie, o faptă pentru care a fost promovat: »Pentru că l-a capturat pe Decebal și a adus capul la el (Traian) în Ranisstorum« (AE 1969/1970, 583). Acest eveniment semnificativ s-a transmis și în regiuni îndepărtate ale imperiului, cum ar fi în Africa de Nord [22]: La Cirene, un preot și-a desfășurat activitatea, începând din septembrie 106 d. Hr., »în anul în care împăratul Traian a pus mâna pe regele (?) Decebal« (SEG 9, 101).

Acest lucru ne readuce la punctul de plecare al considerațiilor noastre: Monumentul Tropaeum Traiani de la Adamclisi a fost finalizat în 109 d. Hr. După cum aflăm din inscripție, Traian a dedicat monumentul zeului »Marte

RO

»[...] after the army of the Dacian king Decebalus had been defeated«

(AE 1972, 521)

Tropaeum Traiani at Adamclisi was completed in 109 CE. As we read in its inscription, Trajan dedicated the monument to »avenging Mars« (*Mars Ultor*), »after the army of the Dacian king Decebalus had been defeated« (AE 1972, 521). The rich decoration of the monument serves as an additional reminder, especially the metopes, which display fights with different »barbarians«. The Tropaeum however, was far from isolated and stood as part of a larger memorial complex [21, p. 523–526; 30; 35]. This complex included a circular building of unknown function as well as a large altar; the sides of which were engraved with a long list of names of soldiers who »had died for the state« (CIL III 14213). The dating of the individual parts of this complex has been much discussed in recent years. It has been suggested that the lists of fallen soldiers were based on one of the defeats by the Dacians during Domitian's reign (see above). However, it seems more plausible to assume that although the rotunda and the altar were built somewhat earlier than the Tropaeum, they were still built under Trajan. The altar, which as a soldier's memorial is almost unique in

EN

»Für die in der Schlacht gefallenen Soldaten aber ließ er einen Altar errichten und befahl, darauf alle Jahre Totenopfer darzubringen«

(Cassius Dio 68, 8)

»In honor of the soldiers that had died in battle he ordered an altar erected and the performance of funeral rites annually«

(Cassius Dio 68, 8)

»A poruncit să se ridice un altar soldaților căzuți în luptă și să li se aducă în fiecare an jertfă pentru morți«

(Cassius Dio 68, 8)

gemacht hatte »während der zweiten Expedition, bei der ganz Dakien besiegt wurde« (AE 1934, 2). Besonders auffällig ist eine in der Nähe des makedonischen Philippi gefundene Grabstele, welche die lange militärische Karriere eines Mannes namens Tiberius Claudius Maximus überliefert [28]. Dieser hatte als Kundschafter einer Reitereinheit am Ende der Dakerkriege eine Tat vollbracht, aufgrund derer er befördert wurde: »Weil er den Decebalus aufgegriffen und dessen Haupt zu ihm (Trajan) nach Ranisstorum gebracht hat« (AE 1969/1970, 583). Dieses bedeutende Ereignis wurde auch in weit entfernten Regionen des Reiches rezipiert, so in Nordafrika [22]: In *Kyrene* war ab September 106 n. Chr. ein Priester tätig, »in dessen Amtsjahr Kaiser Traianus den König(?) Decebalus ergriffen hat« (SEG 9, 101).

DE

Răzbunătorul (Mars Ultor), »după ce armata regelui dac Decebal a fost învinsă« (AE 1972, 521). La aceste evenimente fac referire și bogatele decorațiuni ale monumentului, în special metopele, care prezintă lupte cu diferiți »barbari«. Tropaeum-ul nu a fost însă izolat, ci a făcut parte dintr-un complex comemorativ mai amplu [21, p. 523–526; 30; 35]. Acesta includea o clădire circulară cu funcție necunoscută și un altar mare, pe laturile căruia era gravată o lungă listă cu numele soldaților »căzuți pentru stat« (CIL III 14213). În ultimii ani s-a discutat mult despre datarea diferitelor părți ale acestui complex. S-a sugerat că listele celor căzuți ar putea fi legate de una dintre înfrângerile suferite în lupta contra dacilor în timpul domniei lui Domitian (vezi mai sus).

RO

Cu toate acestea, pare mai plauzibilă presupunerea că structura circulară și altarul

the Roman world, must have served as a reminder of a losing battle, but not necessarily one of Roman defeat [8; 36]. This structure fits the statement of Cassius Dio (68, 8, 2) that Trajan had already had an altar built in the first year of the war, which would host annual celebrations in honour of the deceased soldiers. Where in the autumn of 101CE, in the greater Adamclisi area, the final battle against the »barbarians« who had advanced to *Moesia Inferior*, the battle perceived by the romans as the turning point of the Dacian Wars, took place (see above). Therefore, the memorial complex both commemorated this local event and celebrated Rome's total victory over the Dacians. A total victory, which laid the foundations for

EN

Trajan's rise to become the »best ruler« (*optimus princeps*).

Damit kommen wir zurück zum Ausgangspunkt unserer Betrachtungen: Im Jahr 109 n. Chr. wurde das Tropaeum Traiani von Adamklissi fertiggestellt. Wie wir aus dessen Inschrift erfahren, weihte Trajan das Monument dem »rächenden Mars« (*Mars Ultor*), und zwar »nachdem das Heer des Dakerkönigs Decebalus bezwungen worden war« (AE 1972, 521). Daran erinnerte auch der reiche Bildschmuck des Denkmals, insbesondere die Metopen, welche Kämpfe mit verschiedenen »Barbaren« zeigten. Das Tropaeum stand aber nicht isoliert, sondern war Teil eines größeren Gedächtniskomplexes [21, p. 523–526; 30; 35]. Hierzu gehörten ein Rundbau unbekannter Funktion sowie ein großer Altar, in dessen Seiten lange Listen mit den Namen von Soldaten eingraviert wurden, die »für den Staat gefallen waren« (CIL III 14213). Über die Datierung der einzelnen Bestandteile dieses Komplexes ist in den letzten Jahren viel diskutiert worden. So wurde vorgeschlagen, dass sich die Gefallenen-Listen auf eine der Niederlagen gegen die Daker in der Regierungszeit des Domitian bezogen hätten (s. o.). Es erscheint jedoch plausibler anzunehmen, dass zwar der Rundbau und der Altar etwas früher als das Tropaeum, aber ebenfalls unter Trajan entstanden sind. Der Altar, der als Kriegerdenkmal in der römischen Welt fast einzigartig ist, muss an eine verlustreiche Schlacht erinnert haben, jedoch nicht notwendigerweise an eine römische Niederlage [8; 36]. Dazu könnte die Angabe des Cassius Dio (68, 8, 2) passen, dass Trajan bereits im ersten Kriegsjahr einen

DE

Altar errichten ließ, an dem jährlich Feiern zu Ehren der verstorbenen Soldaten veranstaltet werden sollten. Somit dürfte im weiteren Umfeld von Adamklissi im Herbst 101 n. Chr. der abschließende Kampf gegen die nach *Moesia Inferior* vorgedrungenen »Barbaren« stattgefunden haben (s. o.), der auf römischer Seite als eigentlicher Wendepunkt der Dakerkriege wahrgenommen wurde. In dem Gedächtnisbezirk wurde schließlich sowohl an dieses lokale Ereignis erinnert als auch der Gesamtsieg über die Daker gefeiert, der den Grundstein für Trajans Aufstieg zum »besten Herrscher« (*optimus princeps*) gelegt hatte.

DE

au fost construite puțin mai devreme decât Tropaeum-ul dar, de asemenea, sub conducerea lui Traian. Altarul, care ca memorial de război este aproape unic în lumea romană, trebuie să fi amintit de o luptă marcată de pierderi mari, dar nu neapărat de o înfrângere romană [8; 36]. Acesta ar putea fi altarul menționat de către Cassius Dio (68, 8, 2), construit la ordinul lui Traian în primul an de război, la care urmau să fie organizate anual sărbători în onoarea soldaților căzuți. Astfel, bătălia finală împotriva »barbarilor«, care au pătruns în *Moesia Inferior* (vezi mai sus), s-a petrecut în toamna anului 101 d. Hr. (vezi mai sus), cel mai probabil, în zona mai largă de la Adamclisi, un eveniment care fost perceput de partea romană drept ade-vărata cotitură a războaielor dacice.

Ansamblul memorial a fost folosit atât pentru a comemora acest eveniment local, cât și pentru a celebra victoria asupra dacilor, care a pus piatra de temelie pentru ascensiunea lui Traian la rangul »celui mai bun împărat« (*optimus princeps*).

RO

Zitierte Literatur | Literatura citată | Cited Works

- [1] J. Bennett (1997), *Trajan. Optimus Princeps. A Life and Times* (London).
- [2] A. Diaconescu (2004), *The Towns of Roman Dacia. An Overview of Recent Archaeological Research*, in: W.S. Hanson – I.P. Hayes, eds., *Roman Dacia. The Making of a Provincial Society*, *Journal of Roman Archaeology Supplement* 56 (Portsmouth, RI) 87–142.
- [3] A. Diaconescu – E. Bota (2009), *Le Forum de Trajan à Sarmizegetusa. Architecture et Sculpture* (Cluj-Napoca).
- [4] F.B. Florescu (1965), *Das Siegesdenkmal von Adamklissi. Tropaeum Traiani* (Bonn – Bucharest).
- [5] N. Gudea (1997), *Der dakische Limes. Materialien zu seiner Geschichte*, *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 44, 497–609.
- [6] N. Gudea – T. Lobüscher (2006), *Dacia. Eine römische Provinz zwischen Karpaten und Schwarzem Meer* (Mainz).
- [7] T. Hölscher (2017), *Ideologie der Realität – Realität der Ideologie. Narrative Struktur, Sachkultur und (Un-)Sichtbarkeit eines bildlichen Kriegsberichts*, in: F. Mitthof – G. Schörner, eds., *Columna Traiani – Trajanssäule. Siegesmonument und Kriegsbericht in Bildern. Beiträge einer Tagung in Wien 2013*, *Tyche Supplement* 9 (Vienna) 15–38.
- [8] V.M. Hope (2003), *Trophies and Tombstones. Commemorating the Roman Soldier*, *World Archaeology* 35, 79–97.
- [9] F. Lepper – S. Frere (1988), *Trajan's Column. A New Edition of the Cichorius Plates. Introduction, Commentary and Notes* (Gloucester).
- [10] K. Lockyear (2004), *The Late Iron Age Background to Roman Dacia*, in: W.S. Hanson – I.P. Hayes, eds., *Roman Dacia. The Making of a Provincial Society*, *Journal of Roman Archaeology Supplement* 56 (Portsmouth, RI) 33–74.
- [11] R. Meneghini (2014), *Il Foro di Traiano alla luce dei nuovi scavi e studi*, in: I. Piso – R. Varga, eds., *Trajan und seine Städte. Kolloquium Cluj-Napoca 2013* (Cluj-Napoca) 69–85.
- [12] F. Mitthof – G. Schörner, eds. (2017), *Columna Traiani – Trajanssäule. Siegesmonument und Kriegsbericht in Bildern. Beiträge einer Tagung in Wien 2013*, *Tyche Supplement* 9 (Vienna).
- [13] A. Nünnerich-Asmus, ed. (2002), *Traian. Ein Kaiser der Superlative am Beginn einer Umbruchszeit?* (Mainz).
- [14] C.H. Opreanu (2016), *From Legionary Fortress to a Veteran Colony. The Case of Ulpia Traiana Sarmizegetusa in Dacia*, in: G. Grabherr – B. Kainrath – J. Kopf – K. Oberhofer, eds., *Der Übergang vom Militärlager zur Zivilsiedlung. Akten des internationalen Symposiums Innsbruck 2014* (Innsbruck) 205–226.
- [15] J.E. Packer (1997), *The Forum of Trajan in Rome. A Study of the Monuments* (Berkeley et al.).
- [16] I. Piso (1993), *Die soziale und ethnische Zusammensetzung der Bevölkerung in Sarmizegetusa und in Apulum*, in: W. Eck, ed., *Prosopographie und Sozialgeschichte. Studien zur Methodik und Erkenntnismöglichkeit der kaiserzeitlichen Prosopographie. Kolloquium Köln 1991* (Cologne – Vienna – Weimar) 315–337.
- [17] I. Piso, ed. (2006), *Le Forum vetus de Sarmizegetusa I. L'archéologie, l'épigraphie* (Bucharest).
- [18] I. Piso (2008), *Les débuts de la province de Dacie*, in: I. Piso, ed., *Die römischen Provinzen – Begriff und Gründung. Colloquium Cluj-Napoca 2006* (Cluj-Napoca) 297–331.
- [19] I. Piso (2014), *Die Trajansfora. Politische Botschaft*, in: I. Piso – R. Varga, eds., *Trajan und seine Städte. Kolloquium Cluj-Napoca 2013* (Cluj-Napoca) 255–273.
- [20] I. Piso – R. Varga, eds. (2014), *Trajan und seine Städte. Kolloquium Cluj-Napoca 2013* (Cluj-Napoca).
- [21] A.G. Poulter (1986), *The Lower Moesian Limes and the Dacian Wars of Trajan*, in: *Studien zu den Militärgrenzen Roms III. 13. Internationaler Limeskongreß Aalen 1983* (Stuttgart) 519–528.
- [22] J. Reynolds (1975/76), *Lunch at Cyrene in AD 106 and the Closing Incidents of Trajan's Second Dacian War*, *Seventh Annual Report of the Society for Libyan Studies*, 11–18.
- [23] D. Ruscu (2004), *The Supposed Extermination of the Dacians. The Literary Tradition*, in: W.S. Hanson – I.P. Hayes, eds., *Roman Dacia. The Making of a Provincial Society*, *Journal of Roman Archaeology Supplement* 56 (Portsmouth, RI) 75–85.

- [24] T. Sarnowski (2016/17), *Novae* und die *Legio I Italica* unter Trajan und Hadrian, *Archeologia* (polon.) 67, 57–71.
- [25] G. Seelentag (2004), Taten und Tugenden Traians. Herrschaftsdarstellung im Principat, *Hermes Einzelschriften* 49 (Stuttgart).
- [26] G. Seelentag (2006), Die Traianssäule – Bilder des Sieges, in: E. Stein-Hölkeskamp – K.-J. Hölkeskamp, eds., *Erinnerungsorte der Antike. Die römische Welt* (Munich) 401–418.
- [27] M. A. Speidel (2002), *Bellioctissimus princeps*, in: A. Nünnerich-Asmus, ed., *Traian. Ein Kaiser der Superlative am Beginn einer Umbruchszeit?* (Mainz) 23–40.
- [28] M. P. Speidel (1970), *The Captor of Decebalus. A New Inscription from Philippi*, *Journal of Roman Studies* 60, 142–153.
- [29] A. S. Stefan (2005), *Les guerres daciques de Domitien et de Trajan. Architecture militaire, topographie, images et histoire*, *Collection de l'École Française de Rome* 353 (Rome).
- [30] A. S. Stefan (2009), *Tropaeum Domitiani à Adamclissi (Mésie inférieure)*, in: C. Marangio – G. Laudizi, eds., *Palaia Philia. Studi di topografia antica in onore di Giovanni Uggeri* (Galatina) 613–634.
- [31] K. Strobel (1984), *Untersuchungen zu den Dakerkriegen Trajans. Studien zur Geschichte des mittleren und unteren Donaupraumes in der Hohen Kaiserzeit, Antiquitas* 1.33 (Bonn).
- [32] K. Strobel (1989), *Die Donaukriege Domitians, Antiquitas* 1.38 (Bonn).
- [33] K. Strobel (2010), *Kaiser Traian. Eine Epoche der Weltgeschichte* (Regensburg).
- [34] O. Ţentea (2016), *About the Roman Frontier on the Lower Danube under Trajan*, in: A. Panaite – R. Cîrjan – C. Căpiţă, eds., *Moesica et Christiana. Studies in Honour of Professor Alexandru Barnea (Brăila)* 85–93.
- [35] L. Trenkler (2016), *Überlegungen zum dreiteiligen Komplex von Adamklissi, Caiete – Arhitectură, Restaurare, Arheologie* 7, 281–295.
- [36] B. Turner (2013), *War Losses and Worldview. Re-Viewing the Roman Funerary Altar at Adamclisi*, *American Journal of Philology* 134, 277–304.
- [37] E. L. Wheeler (2010), *Rome's Dacian Wars. Domitian, Trajan, and Strategy on the Danube, Part I*, *Journal of Military History* 74, 1185–1227.

Metope XXI, Germane (?) mit Haarknoten (*nodus*) (Detail)
Metope XXI, german (?) cu părul strâns în coc (*nodus*) (detaliu)
Metope XXI, Germanic warrior (?) with topknot (*nodus*) (detail)
(Polly Lohmann)

Metope XXXIX, Kampfszene mit angreifendem Römer (Detail)
Metopă XXXIX, scenă de luptă cu un roman în atac (detailu)
Metope XXXIX, fight scene with Roman soldier attacking (detail)
(Polly Lohmann)

Metope XLVIII, zwei Römer, links eventuell Trajan (Detail)

Metopa XLVIII, doi romani, în stânga eventual Traian (detailu)

Metope XLVIII, two Romans, the left one perhaps Trajan (detail)

(Polly Lohmann)